

AZ ISKOLAI ZAKLATÁS KÖRFORGÁSA: AZ ISKOLAI ZAKLATÁS ÉS AZ OSZTÁLYLÉGGKÖR KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA 12–14 ÉVESEK KÖRÉBEN

Berta Renáta és Dombi Edina

Szegedi Tudományegyetem Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Az iskolai zaklatás jelenségvilága

A mai társadalomban megfigyelhető erősödő agresszió és erőszak megléte próbára teszi az oktatási-nevelési intézményekben dolgozó pedagógusok, az iskolavezetés és a szülők türelmét, konfliktuskezelési és cselekvőképességét egyaránt. A probléma érzékenysége nemcsak a diák-diák kapcsolatokat, hanem a tanár-diák, illetve tanár-szülő kölcsönös bizalmi viszonyát is megnehezíti (Figula, 2004). Az iskolai zaklatás Olweus (1999) úttörő munkássága révén lett kutatott jelenség hazánkban is. Vizsgálatai révén vált általánosan elfogadottá a bántalmazás meghatározása, miszerint ha a fizikai vagy lelki károkozás szándéka ismétlődően, hosszabb ideig fennáll olyan áldozattal szemben, aki fizikai vagy lelki értelemben gyengébb, és nem tudja magát megvédeni (Olweus, 1999). A jelenség fogalma az angol szakirodalom alapján a bullying kifejezésből alakult ki, ami a „megfélemlítés, kínzás, erőszakoskodás, de bosszantás, gyötetés, sanyargatás” fogalmakat is magában foglalja (Olweus, 1999 as cited in Buda, Kőszeghy, & Szirmai, 2008, p. 374). Az életkori sajátosságokat figyelembe véve, a zaklatás az általános iskola alsó tagozatában kezdődik, és csúcspontját a felső tagozaton éri el, 6–8. osztályban (Rose, 2010). Az agresszió fizikai megnyilvánulási formája is inkább a fiúkra jellemző, míg lányok esetében az indirekt, burkolt módszerek a tipikusak (Craig, 1998). A háttérben rejlő kiváltó okok tetten érése nehézkes, mert nem kifejezetten egy konkrét tényező áll a szerepviselkedések mögött. Komplex és bonyolult, egymással interakcióban lévő rendszerek befolyásolják az egyén életét és fejlődését. Személyes, családi, kortársi, iskolai és társadalmi-kulturális tényezők együttes hatása játszik közre a zaklatás kialakulásában és megjelenési formájában (Buda, 2009).

A zaklatásra irányuló vizsgálatok az 1970-es évektől kezdődően jelentek meg, elsősorban Norvégiában, Svédországban, az USA-ban, Japánban, Kanadában, Angliában, Olaszországban és Németországban (Figula, 2004). Olweus kutatásai folyamán lett világszerte ismert és használt kérdőív az Olweus-féle Zaklatás/áldozat kérdőív. Kutatási adatai (130.000 7–16 éves norvég diák) máig használt bázist képeznek a vizsgálatok számára (Olweus, 1978). Ő készítette el az első prevenciós és intervenciós programot is, amit először Hollandiában, majd a világ más országaiban kezdtek el használni terápiás eszközként

(Buda et al., 2008). Olweus (1999) átlagosan 8% zaklatót és 12% áldozatot dokumentált, finn kutatások szerint a gyerekek 8%-át heti rendszerességgel zaklatják (Varhama & Björkqvist, 2005). Hazai vizsgálatokban 26,1% áldozatról, 12,87% bántalmazóról és 26,53% zaklató áldozatról számoltak be (Figula, 2004). 2003-as nemzetközi vizsgálatok eredményei alapján Svédország van a legkedvezőbb helyzetben, 6% az áldozatok és 5% a zaklatók aránya, míg a legrosszabb arány Litvániában található, ahol az áldozatok 40%-os, a zaklatók 32%-os arányban fordulnak elő.

Aszmann (2003) jelentésében mindenképpen figyelemfelhívó adat, hogy a WHO által négyévenként ismétlődő, reprezentatív kutatás 2002-es adatai szerint a magyar gyerekek 5,2%-a bántalmazás áldozata, 4,7%-uk gyakran bántalmaz más gyerekeket. Figula 2003-ban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 505 általános iskolás bevonásával végzett vizsgálatában kimutatta a bullying iskolai érintettségét. Feltárta a különböző szerepviselkedések arányát és kihatását a gyermeki teljesítményre, személyiségfejlődésre, társas kapcsolatokra. Az eredmények alapján megállapította, hogy a fiúk körében magasabb (72,6%) a támadók aránya, míg lányok esetében az áldozati szerep a jellemző (62,5%). Az életkor tekintetében is szignifikáns különbségeket találtak, ugyanis az áldozatok aránya a 10–12 és 13–15 évesek között a legmagasabb. A zaklatók aránya a 13–15 évesek körében jelentősebb (Figula, 2004). Nagy, Körmendi és Pataky (2012) 117 debreceni általános iskolás bevonásával végzett kutatása révén az eredmények tekintetében fontos tény, hogy az osztálylégkör megítélése szempontjából a szemlélő gyerekek barátságosabbnak ítélték meg az osztálylégkört, mint az áldozatok. A zaklatók hasonlóan értékelték az osztályklimát, mint a szemlélők, megerősítve azt az észrevételt, miszerint az áldozatok magányosnak érzik magukat a közösségben.

A zaklatás típusai

Többféle felosztás létezik a zaklatás típusainak elkülönítésére. Az egyik lehetséges megkülönböztetés a fizikai-verbális-szociális típus szerinti differenciálás (hivatkozás). Egy másik felosztás a direkt és indirekt zaklatási típusokat különbözteti meg (hivatkozás). A direkt zaklatás esetében a cselekmények nyíltan zajlanak, közvetlenül célozzák meg az áldozatot, ezen belül lehet verbális (pl. csúfolás, fenyegetés) és nem verbális. A nem verbális agresszió fizikai, például ütés, rúgás, leköpés, kényszerítés, az áldozat dolgainak megrongálása, és nem fizikai cselekményekben – például kinevetés, bántó, obszcén gesztusok – nyilvánulhat meg. Az indirekt zaklatásnál nem mindig egyértelmű a zaklató személye, itt az áldozat közvetett módon van kitéve az agresszív történéseknek, például pletykaterjesztés, gúnyos képek megosztása másokkal (Buda et al., 2008). A modern társadalom újabb zaklatási formája a *cyberbullying*, az internetes zaklatás, ami az indirekt típusú zaklatási csoportba sorolható, hiszen nincs közvetlen kapcsolat a zaklató és az áldozat között (Buda, 2008). Ahhoz, hogy a jelenség dinamikáját feltárjuk, érdemes megismerni a zaklatás szereplőinek jellemzőit, a zaklatás különböző hatásait, következményeit a résztvevőkre és a közösségre nézve.

Áldozatok

„Az iskolában van egy lány, aki engem folyamatosan zsarol, én nagyon félek tőle és nagyon tud befolyásolni.”¹ Ranschburg (2011) szerint az áldozati szereppel tipikus magatartási jellemzők járnak együtt. Önértékelési és kommunikációs zavarai vannak, meghunyászkodnak társaik előtt, nem néznek a másik szemébe, kezüket tördelik, szemüket lesütik, testtartásuk görnyedt. Ezek a társas kommunikáció során fellépő szomatikus jegyek már alapvetően determinálják az áldozat kiszolgáltatottságát, hiszen felkeltik a zaklató érdeklődését (Ranschburg, 2011). Mindezeket túl a családi háttérben is találhatók olyan körülmények, amelyek erősítik az áldozattá válást, ilyen jellemző például a késői vagy egykegyerekes, a túlvívó szülői nevelési stílus (Chapell et al., 2006).

Olweus (1999) szerint az áldozatok örömtelenek, visszahúzódóbbak, csendesek, alulbecsülik önmagukat, nincs barátjuk, valamint fizikailag gyengébbek kortársaiknál. Az áldozat distresszét növeli, hogy a zaklatási események a közösség előtt történnek, megaláztatásának az osztálytársak szemtanúi, és hosszabb időn keresztül azt kell megélnie, hogy mások tehetetlenek, nem kelnek a védelmére. A problémát képtelen megoldani, nem tud védekezni, önbecsülése még inkább csökken, a társai közül kirekesztődik, ez szorongáshoz és pszichoszomatikus tünetek megjelenéséhez vezethet. Ez olyan körfolyamatot indít el, amely önmagát erősíti, így újra és újra célponttá válik. Az áldozatok elszigeteltek, kevés, nemritkán egyetlen gyerekkel állnak közelebbi kapcsolatban, nem érzik jól magukat az iskolában, testi tüneteket mutatnak, fej- és gyomorfájásra panaszkodnak (Buda & Péntek, 2010). Chappel és munkatársai (2006) szerint az áldozati szerepből még felnőttkorban is nehéz kilépni, ami a szociális diszfunkciókon túl gyakran önértékelési és szomatizációs problémákkal, depresszióval, szorongással, pszichés és érzelmi nehézséggel jár (Olweus, 1992).

Zaklatók

„Mindig van rá okom, ha bántok valakit. Bosszúállásból teszem.”² A zaklató számára fontos, hogy erődemonstrálásának közönsége is legyen. Kutatások alátámasztották, hogy azok a gyerekek, akik zaklatók, gyenge szociális képességekkel rendelkeznek, hiszen beszűkült magatartáskészlettel nem készítetik önmagukat arra, hogy fejlesszék társas viselkedésüket (Buda & Péntek, 2010). Olweus (1994) utánpótlásos vizsgálatai bizonyították, hogy a zaklatás kapcsolatban áll az antiszociális viselkedéssel, a dohányzással és az alkoholfogyasztással (Nansel et al., 2001). A zaklató kevésbé empatikus az áldozat iránt, fizikailag erősebb, irányító, uralkodó típus (Olweus, 1999). A zaklató gyerekek családi hátterét tanulmányozva arra a következtetésre jutott McCudden (2001), hogy bizonyos nevelési stílusok növelik a kockázatát annak, hogy zaklatói szerepet töltsön be a gyermek. Ezekben a családokban gyakoribb a fizikai és lelki bántalmazás, a következtelen nevelés és fegyelmezés, valamint hiányzik a támogató, konstruktív problémamegoldás. Crick és

¹ A vizsgálatban résztvevő 6. osztályos lány szavai.

² A vizsgálatban résztvevő 6. osztályos lány szavai.

Grotpeter (1995) megállapították, hogy a lányok esetében az indirekt, kapcsolati agresszió visszatérő jelenség. A csoportból való kizárás, mások barátságának lerombolása, jó hírének veszélyeztetése pletykaterjesztéssel fordul elő leggyakrabban.

Szemlélők

„...nagyon sajnálom, akit bántani szoktak. Mert borzalmas látvány...”³ Az osztályközösség egy olyan dinamikus tér, ahol nem kizárólag azok a gyerekek érzik rosszul magukat, akik közvetlen módon szereplői a zaklatásnak, hanem azokra is hatással van, akik szemtanúi a viktimizációnak (Buda & Péntek, 2010). Olweus (1978) az 1970-es években még nem foglalkozott a zaklatón és áldozaton kívül mással, úgy gondolta, rajtuk kívül nem érint senkit a zaklatási folyamat. Csak később kezdtek figyelmet fordítani a kutatók az áldozaton és a zaklatón kívüli gyerekek csoportjára (Nagy et al., 2012).

Buda (2008) szerint a szemlélő kívülálló csoportja három főbb részre osztható: akik támogatják a zaklatót, akik együttéreznek az áldozattal és akik pártatlanul és tétlenül szemlélnek az eseményeket. A zaklatót támogatók csoportját is külön alkategóriákba sorolhatjuk: a csatlósok, akik fizikailag is támogatják a zaklatót, a passzív zaklatót, akik fizikailag nem, de ösztönző megjegyzéseikkel mindenképpen hozzájárulnak az eseményekhez. Megkülönböztetünk ezen a kategórián belül még egy csoportot, ők a passzív támogatók, akik nem vesznek részt a zaklatásban, de a zaklatás iránti attitűdjük pozitív. Figula, Margitics és Pauwlik (2010) az áldozat védelmezőit aktív és passzív szerepben lévőkre különítik el. Akik aktívak, azok valóban az áldozat segítségére sietnek. A passzív védelmezők ugyan elítélik a bántalmazást, de nem merik fizikailag támogatni az áldozatot, mert félnak a zaklató megtorlásától. Nickerson, Mele és Princiotta (2008) kutatása szerint a védelmező gyerekeket magas empátiás készség és az anyához való biztonságos kötődés jellemez, éppen ezért fontos a prevenció programokban való szülői bevonás is.

Zaklató áldozatok

„Mivel régen engem is bántottak, ezért lehet, hogy nem kellene így viselkednem, de azt érzem, hogy más is tudja meg, milyen érzés, amikor bántanak, és mindennap olyan érzésem van, hogy megverné őket!”⁴ A zaklatásban résztvevőket a kezdeti kutatások alapján áldozatokra, zaklatókra és szemlélőkre osztották, azonban időközben elkülönítettek egy újabb kategóriát, ők a zaklató áldozatok (Stephenson & Smith, 1989), akik a zaklatásra reakcióként másokat kezdenek el bántalmazni (Espelage & Swearer, 2003). Olweus (1994) provokatív áldozatnak nevezte őket. Egy amerikai vizsgálat szerint a zaklató áldozatok gyenge dühszabályozással, hiperaktivitással, magányérzettel és depresszióval jellemezhetők, alkalmazkodási problémákkal, érzelem-szabályozási nehézségekkel küzdenek, ami miatt társas elutasítást váltanak ki (Toblin, Schwartz, Gorman, & Abou-Ezzeddine, 2005). Ez a csoport tűnik a legveszélyeztetettebbnek a zaklatás negatív következményeit

³ A vizsgálatban résztvevő 6. osztályos tanuló szavai.

⁴ A vizsgálatban résztvevő 6. osztályos fiú szavai.

illetően, hatszor több fiút érint, mint lányt (Brockenbrough, Cornell, & Loper, 2002). Gini és Pozzoli (2009) kutatási eredményei alapján egyértelműen bizonyítottak tekintik, hogy a zaklatásba való bevonódás szignifikánsan magasabb kockázatot jelent a pszichoszomatikus tünetek megjelenése szempontjából.

Az iskolában folyó agresszió minden résztvevőre nézve negatív, romboló hatású. Az áldozat kirekesztődik, a zaklató népszerű, kevésbé működik együtt, nem hajlandó viselkedési és társas beilleszkedési repertoárján változtatni. Nehéz helyzetben vannak a pedagógusok, akik az esetek felében nem is szembesülnek az osztályközösségben zajló zaklatási folyamatokkal. Az ilyen eseményeket sem mindig kezelik jól, elbogatellizálhatják vagy túlzott igazságtevő viselkedéssel megbüntetik a zaklatót, ami még inkább fenntartja az agresszív viselkedést, hiszen az áldozaton fogja megtorolni büntetését. Ahhoz, hogy hatékonyan tudjanak beavatkozni a pedagógusok, mindenképpen meg kell ismerniük a zaklatási folyamatban részt vevő szereplők attitűdjeit, a folyamat dinamikáját és a problémakezelés lehetőségeit. Produktívan csak úgy lehet beavatkozni, ha a pedagógus kitartóan, megértően viszonyul a zaklatáshoz (Buda & Péntek, 2010).

Kezelés és prevenció

Az eddig publikált leghatékonyabb intervenció program Olweus (1992) nevéhez fűződik, 50%-kal csökkentette az iskolai zaklatás előfordulását. Azóta ezt az eredményt nem sikerült megismételni egy program során sem (Buda et al., 2008). A megoldás szempontjából semmiképp nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a zaklatás összetett jelenség, több szinten jelen van, ezért szükséges az egyénnek, a családnak és az iskolának is nyitottnak lenni a változásokra, együttműködve olyan programot alkalmazni, amely hatékony lehet a zaklatás minden résztvevője számára (Espelage & Swearer, 2004).

Az iskolán kívüli szabadidő-eltöltés fontos szerepet tölthet be a tanulók életében, hiszen elterelheti a figyelmüket az agresszív tevékenységektől. Releváns megoldás lehet drámajátékok, táborok, sportfoglalkozások bevezetése, melyek fejlesztően hatnak a társas kompetenciájukra (Nagy et al., 2012). Az iskolai zaklatás prevenciójára és kezelésére ajánlott, a Jármí és munkatársai (2015) által kidolgozott KiVa program egy átfogó, az egész iskolára kiterjedő intervenció program, melynek célja az iskolai bántalmazás megelőzése. Osztálytermi foglalkozások keretében a diákok mellett bekapcsolódnak segítő szakemberek, pedagógusok, sőt a szülők is. Felépítését tekintve életkorok alapján három fő tematikus rész alkotja (ide esetleg ezeket). A program a szemlélőkre irányul, rajtuk keresztül a bántalmazásellenes csoportnorma kialakítására törekszik (Jármí et al., 2015).

Osztályléggkör

Nincs két egyforma iskola abban a tekintetben, hogy a zaklatás milyen formában és arányban van jelen, ám nemzetközi kutatások mégis az iskolai klímát mint a zaklatást befolyásoló tényezőt említik (Galloway, 1994). Az iskolai léggkör megítélése szempontjából azok a gyerekek, akik nem érzik jól magukat, negatívabbnak érzik azt. Az iskolai klíma pedig nem feltétlenül attól lesz rossz, hogy többen vonódnak bele a zaklatásba, hanem a negatív léggkör is befolyásolja a zaklatást. Vagyis a negatív klíma egyik tünete maga a

zaklatás (Buda, 2009). Szabó (2000) megfogalmazása szerint a légkör olyan atmoszférát, speciális környezeti tényezőt jelent, amely hatással van a benne résztvevőkre, de ez fordítva is igaz, hiszen a személyek ugyanúgy alakíthatják környezetüket. Itt lényeges szerepe van a pedagógus személyiségének, követelményeinek, illetve a társas kapcsolatoknak is. Buda (2009) és kutatócsoportja 1006 5. és 7. osztályos tanulóval végzett reprezentatív vizsgálatot Hajdú-Bihar megyében. Eredményük rámutat arra, hogy a zaklatás szintje kapcsolatban áll az osztályklímával, a diákok közérzetével, ebből is észrevehető, hogy a bántalmazás nem egyéni, hanem osztály- és iskolaszintű probléma. Az osztályban előforduló zaklatás szintjei kedvezőbbek ott, ahol a gyerekek közérzete is jobb, és fordítva, ahol a zaklatás magasabb szintű, ott rosszabb a közérzet megítélése is. Az eredmények igazolták azon feltevésüket, hogy összefügg a közérzet a zaklatással.

Módszerek

Célok

Jelen kutatásunknak az iskolai diák-diák zaklatás jelenségének feltárása a célja, a benne részt vevő tanulók sajátos magatartásmintáinak előfordulási arányát és nem szerinti megoszlását vizsgáljuk általános iskolák tekintetében. Arra kerestük a választ, hogyan ítélik meg az osztály klímáját a zaklatásban részt vevő szereplők. Hipotéziseink az előzetes kutatásokra alapozva a következők: (1) feltételezésünk szerint a vizsgált osztályokban nagyobb arányban fordulnak elő zaklatók a fiúk körében, mint lányok esetében, akik inkább az áldozati vagy szemlélő szerepet töltik be; (2) az áldozatok az érintett osztályban kevésbé érzik jól magukat, míg a bántalmazók nyugodtabbnak ítélik meg az osztályklímát. Ezen hipotézisünket Buda (2009) vizsgálata alapján fogalmaztuk meg, mely szerint a zaklatás szintje összefüggésbe hozható az osztályklímával, továbbá Galloway (1994) megállapította, hogy a zaklatók körében az osztályklíma megítélése pozitívabb, mint az áldozatok körében.

Minta

A kutatásban két általános iskola 6., 7. és 8. osztályos tanulói vettek részt. A diákok kiválasztása hozzáférési alapon, önkéntes jelentkezés alapján történt. Tekintettel a résztvevők életkorára, a kutatás megkezdése előtt az 1. iskolában aktív, a 2. iskolában passzív informált beleegyező nyilatkozattal járultak hozzá a szülők gyermekük kutatásban való részvételéhez. A kérdőívek kitöltése anonim módon, név nélkül történt. A vizsgálatban a két iskolából összesen 44 6. osztályos, 38 7. osztályos és 28 8. osztályos diák vett részt, az első iskolából 58, a második iskolából 52 diák ($N=110$; $M_{\text{életkor}}=13,01$ év; $SD_{\text{életkor}}=0,96$; 58 fiú és 52 lány). A kérdőívek feldolgozása közben két főt nem tudtunk a mintába venni hiányzó adatok miatt. A hiányzó adatok alacsony aránya a kapott eredményeket nem befolyásolta. Vizsgálatunk célja az volt, hogy előzetes információt gyűjtsünk arról, hogy az

említett két általános iskolában és a vizsgált korosztályokban fellelhető-e az iskolai zaklatás jelensége. Amennyiben az iskolai zaklatás jelen van az említett osztályokban, és háttal van az osztálylégkör szubjektív megítélésére, úgy a jövőben szándékunkban áll kiterjesztett mintán is vizsgálni a bullying dinamikáját. Így ezen előzetes vizsgálathoz optimális elemszámot biztosít a felmért hat osztály összesített osztálylétszáma. Továbbá a mintaválasztás során azért döntöttünk 6., 7. és 8. osztályos diákok vizsgálata mellett, mert korábbi hazai vizsgálat is igazolta (Nagy et al., 2012), hogy az iskolai zaklatás leginkább ebben a korosztályban figyelhető meg.

Mérőeszközök

A diákok bántalmazásban való érintettségét önbeszámoló adatgyűjtéssel vizsgáltuk. Az iskolai zaklatás-erőszak jelenségének feltárását az Iskolai zaklatás kérdőívvel (Figula, n. d.) és az Osztálylégkör (Dalbert & Stöber, 2002/2007) kérdőívvel végeztük. Ezek mellett szocio-demográfiai adatokat is kértünk a gyerekektől (nem, életkor, évfolyam, anya és apa iskolai végzettsége). A szülők iskolai végzettségét nem tudtuk felhasználni az elemzés során, mert a kitöltés közben sok gyerek nyilatkozott arról, hogy nem tudják pontosan a szülei végzettségét, így releváns képet nem kaphattunk a szülők iskolai végzettségéről.

Az Iskolai zaklatás kérdőív az iskolai zaklatás-erőszak jelenségének feltárására (Figula, n. d.) szolgál, 23 itemből áll. A kérdőív tételei közül az 1–8. kérdésekre adott válaszok az áldozati szerepről adnak visszajelzést, a 9–23. kérdések válaszai a zaklatóval kapcsolatos szerepviselkedésről nyújtanak információt. Ezek közül a 17. és a 18. tételek a külső szemlélőkről, kívülállókról szolgáltatnak adatokat, illetve a pedagógusok beavatkozási szándékairól. A kérdőív alskálainak megbízhatósági mutatói jók (Cronbach- α >0,7) (Figula et al., 2008).

Az Osztálylégkör (Dalbert & Stöber, 2002/2007) kérdőív 10 állítást tartalmaz, melyek közül négy fordított tétel. Válaszaikat 6 fokú Likert-skálán tehették meg attól függően, hogy milyen mértékben volt rájuk jellemző az adott kijelentés (1=egyáltalán nem jellemző – 6=teljes mértékben jellemző). Az Osztálylégkör kérdőív megbízhatósága (Cronbach- α) 0,77 (Dalbert & Stöber, 2002/2007).

Eljárás

A kérdőívek kitöltése 2016 márciusában, osztályfőnöki órák keretében, előre egyeztetett időpontokban történt. Az adatok feldolgozása SPSS-szel történt. A minta eloszlását, gyakoriságát, a nemek arányát keresztábra-elemzéssel vizsgáltuk. A változók összefüggéseire, kapcsolataik feltárására χ^2 -próbát és nemparametrikus átlagot összehasonlító próbákat használtunk.

Eredmények

A zaklatási szerepkörök feltárása és aránya

A diákokat a kérdőívek alapján négy érintettségi csoportba soroltuk (1. táblázat). A minta nagy részére kiterjedően észrevehető volt, hogy az egyes tiszta szerepkörök mellett másik szerepkörben is érintettek, ezért a diákok besorolása a teszt kérdései alapján történt. A zaklató áldozatok (vegyes szerepviselkedésű gyerekek) egy újabb csoportot alkottak az alapján, hogy mások által bár áldozatoknak érzik magukat, de mindemellett ők is agresszívan lépnek fel társaikkal szemben. Ezek a gyerekek mind a két kérdéscsoportra vonatkozó kérdéseket kitöltötték.

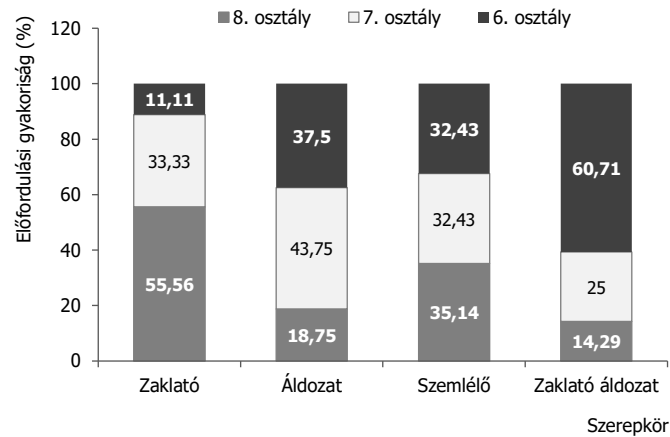
1. táblázat. A vizsgálati mintában kimutatott zaklatási szerepkörök (fő)

Szerepkör	Fiú	Lány	Összesen
Zaklató	7	2	9
Áldozat	12	20	32
Külső szemlélő	17	20	37
Zaklató áldozat	19	9	28
Összesen	55	51	106

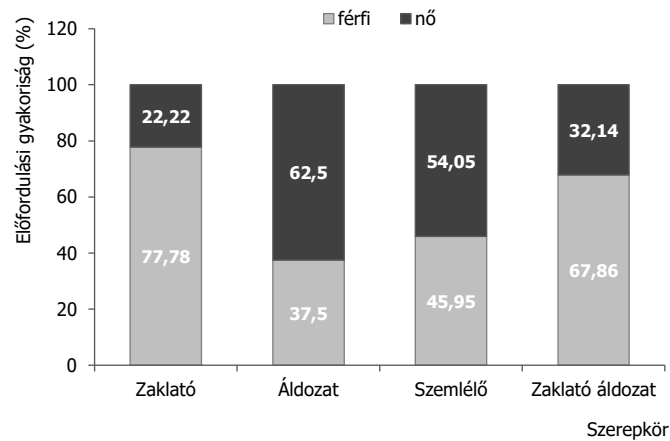
A minta 106 résztvevőjére vonatkozólag az 1. táblázat nyújt információt, a szerepkörök eloszlása a fiúkat és a lányokat tekintve eltérő [$\chi^2(3, N=106)=8,45, p=0,038$]. Négy diák kérdőíve nem volt besorolható egyetlen kategóriába sem, egyik szerepkör sem vonatkozik rájuk. A tisztán külső szemlélő diákok teszik ki a legnagyobb előfordulást (N=37 fő), majd az áldozat típusú gyerekek aránya áll a következő szinten (N=32). Akik egyidejűleg zaklatói és támadói szerepben is vannak, azok előfordulása a mintában 28 fő. Önbecsülésként az alapján összesen kilenc tanuló vallotta magát tisztán zaklatónak. A teljes mintából 102 diák nyilatkozott úgy, hogy külső szemlélőként békítő szándékkal is fellép a környezetében tapasztalható erőszakos viszonyulásokkal szemben. A fiúk és a lányok között nem volt szignifikáns különbség a szemlélői attitűdre vonatkozóan [$\chi^2(1, N=110)=0,331, p=0,56$], az eloszlások megegyeztek a két csoportban.

Megvizsgáltuk, hogy az életkor előrehaladtával hogyan változik az egyes bántalmazói szerepkörök megoszlása (1. ábra). Megfigyelhető, hogy a zaklatók legnagyobb arányban a 8. osztályból kerültek ki (55,56%), az áldozat típusú gyerekek legnagyobb arányban a 7. osztályban fordulnak elő (43,75%), a szemlélők szinte azonos arányú gyakorisága figyelhető meg osztálytípustól függetlenül, és a zaklató áldozat szerepkör aránya a 6. osztályban a legmagasabb (60,71%). Az eredmények alapján megállapítható, hogy a vizsgált általános iskolai osztályokban kimutatható a bullying jelensége.

Berta Renáta és Dombi Edina

1. ábra
A szerepkörök osztályonkénti előfordulása

2. ábra
Zaklatási szerepkörök nem szerinti megoszlása

Feltételezésünk szerint a vizsgált mintában nagyobb arányban fordulnak elő zaklatók a fiúk körében (2. ábra). A fiúk a lányoknál nagyobb arányban vesznek részt agresszív cselekedetekben, 77,78%-uk zaklató a lányok 22,22%-ával szemben. A zaklató áldozatok között is több a fiú (67,86%). A lányok inkább az áldozati (62,5%) és a szemlélői (54,15%) szerepattitűdben érintettek.

Megvizsgáltuk, hogy az érintett mintában milyen formában fordul elő bántalmazás, agresszív viselkedés (2. táblázat). Erről a kérdőív 1. kérdése nyújtott információt, ahol

Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztálylégkör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében

több lehetőséget is bejelölhettek a diákok attól függően, hogy milyen módon érintettek a zaklatásban. Az eredmények alapján jelen esetben fizikai agresszióval egy zaklató sem él, ám legtöbben a verbális agressziótól szenvednek (csúfolnak: 30%, bosszantanak, cukkolnak: 36,4%). Az indirekt nem verbális agresszió formája is tetten érhető (nem barátkoznak velem, kihagynak a játékból) a minta 14,5%-ánál és 9,1%-ánál. Az áldozatok bántalmazása egyes esetekben indirekt, verbális formában is megnyilvánul, amiről az egyéni beszámolók alapján nyertünk információkat, ezek a gyerekek gyakran a pletykaterjesztéstől és a kibeszéléstől szenvednek.

2. táblázat. A bántalmazás módja az áldozat szemszögéből

A bántalmazás módja az áldozat szemszögéből	Érintettség (fő)		Érintettség eloszlása (%)
	Fiú	Lány	
Megvernek	0	0	0
Csúfolnak	18	15	30,0
Kihagynak a játékból	7	3	9,1
Elveszik a dolgaimat	1	1	1,8
Nem barátkoznak velem	3	13	14,5
Bosszantanak, cukkolnak	21	19	36,4
Zsarolnak	1	2	2,7
Fenygetnek	2	0	1,8

Az áldozatok szerint azért válnak bántalmazás céltáblájává (3. táblázat), mert nem védekeznek, nem ütnek vissza (13,6%), mert a hierarchiában a zaklató felette áll, vezető az adott csoportban (14,5%), illetve idősebb náluk az agresszor (10%). A tanulmányi eredmény esetén kevesebb tanuló él át bántalmazást, az esetek 11,8%-ában azért, mert jobb tanuló az áldozat, illetve 7,3%-ban éppen azért, mert rosszul teljesít az iskolában. Az, hogy a rosszabb tanulmányi teljesítmény oka vagy következménye a bántalmazásnak, nem kideríthető. Egyéb bántalmazási indítékként jelölték meg, hogy nincs barátjuk, félnének, nem szeretik őket a többiek, vagy mert szemüvegesek. A legjelentősebb adat az, hogy az áldozatok 25,5%-a azt az indokot adta bántalmazásának alapjául, hogy ő „más”, mint a többiek. A kérdőív lehetőséget adott arra, hogy ennél a kérdésnél személyes véleménnyel reflektáljanak a diákok az okokat illetően. Három esetben a testsúlyukat jelölték meg, kettő esetben azt nyilatkozták, hogy más dolgokat kedvelnek és személyiségük más, mint a többieknek.

A 9. kérdésre adott válaszok alapján a bántalmazás különböző formáit használó zaklatói attitűdre nyílt rálátásunk. Az 4. táblázat szemlélteti, hogy mindkét nem esetében a zaklatók a legnagyobb arányban a direkt, verbális agresszió eszközével élnek (bosszantom: 10,9%, cukkolom: 14,5%, csúnya szavakkal zaklatom: 7,3%, csúfolom: 6,4%). Direkt, nem verbális agresszió, tettegesség a fiúk körében fordul elő, jelen esetben ennek az előfordulási aránya verés esetén 2,7%, míg lökdösődés esetén 1,8%. A társait ignoráló zaklató a minta 7,3%-ában az elutasítás eszközével, míg 3,6%-ában a kiközösítéssel él. Az áldozatok és a zaklatók is leggyakrabban a verbális agresszió meglétéről számoltak be.

3. táblázat. A bántalmazás vélt oka az áldozat szerint

A bántalmazás vélt oka az áldozat szerint	Érintettség (fő)		Érintettség eloszlása (%)
	Fiú	Lány	
Erősebb, erősebbek, mint én	5	2	6,4
Idősebb, idősebbek, mint én	6	5	10,0
Jobb tanuló vagyok	8	5	11,8
Rosszabb tanuló vagyok	4	4	7,3
Szemüveges vagyok	1	0	0,9
„Más” vagyok, mint a többiek	12	16	25,5
Engem nem szeretnek a többiek	2	3	4,5
Nincs barátom, hogy megvédjen	1	1	1,8
Látja, látják rajtam, hogy félek tőle, tőlük	0	2	1,8
Én nem ütök vissza	10	5	13,6
Ő vagy ők a vezetők a csoportban	8	8	14,5

4. táblázat. A bántalmazás módja a zaklató szerint

A bántalmazás módja a zaklató szemszögéből	Érintettség (fő)		Érintettség eloszlása (%)
	Fiú	Lány	
Megverem	3	0	2,7
Csúfolom	7	0	6,4
A haját húzom	0	1	0,9
Durván meglököm	2	0	1,8
Csúnya szavakkal zaklatom	5	3	7,3
Zsarolom	0	0	0
Rugdосom	0	0	0
Fenyegetem	0	0	0
Bosszantom	9	3	10,9
Cukkolom	12	4	14,5
Elutasítom	4	4	7,3
Kiközösítem	2	2	3,6

A zaklatók (5. táblázat) azt érzik, hogy az áldozatok pusztán jelenlétükkel is idegesítik őket, ez tűnik legsúlyosabb bántalmazási indoknak (24,5%). Az okok feltárásánál a dicsekvő (12,7%), valamint a behízselő (4,5%) áldozati attitűd bántalmazásra determináló tényező. Egyéb okok csak a zaklatók elenyésző hányadában volt megfigyelhető, így azok

Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztálylégkör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében

csekély mértékben járulnak hozzá bántalmazás kiváltásához. A tanulmányi teljesítmény jelen esetben nem generál zaklatói attitűdöt.

5. táblázat. A bántalmazás oka a zaklató szerint

A bántalmazás oka a zaklató szerint	Érintettség (fő)		Érintettség eloszlása (%)
	Fiú	Lány	
Idegésítenek	21	6	24,5
Erősebb vagyok	0	1	0,9
Tekintélyem lesz tőle	0	0	0
Én jobb tanuló vagyok	0	0	0
Gyengébb tanuló vagyok	0	0	0
Örömöm lelem benne	1	0	0,9
Ettől „nagyinak” érzem magam	0	1	0,9
Talpnyaló	3	2	4,5
„Más”, mint én	2	0	1,8
Egyedül van, nincs barátja	0	0	0
Dicsekvő	7	7	12,7
Jó érzés, hogy szenved	0	0	0
Gyáva	0	1	0,9
Félek	0	0	0
Tudom, hogy fél tőlem	0	1	0,9

A bántalmazás lokalizációja (6. táblázat) szempontjából az áldozatok és zaklatók válaszlai némi hasonlóságot mutatnak. A legpreferáltabb a szünetben elkövetett bántalmazás (áldozatok: 20,9%, zaklatók: 10,9%). Magas előfordulás az iskolai folyosón (áldozatok: 15,5%, zaklatók: 6,4%), udvaron (áldozatok 15,5%, zaklatók: 5,5%) és az iskolán kívül elkövetett bántalmazás is (áldozatok: 10,9%, zaklatók: 4,5%). A tanítási óra az áldozatok 20,9%-a szerint bántalmazásuk helyszíne, míg ezt a zaklatók csupán 0,9%-a érzi így. A WC-ben elkövetett bántalmazásnak minimális az előfordulása a diákok válaszlai alapján.

A zaklató diákoktól több esetben nem érkezett visszajelzés a bántalmazást követő érzéseikről (7. táblázat), de volt, aki több választ is önmagára jellemzőnek vélt. A válaszadók 6,4%-ának nincs büntudata, és 2,7%-uk még agresszívabbnak érzi magát a bántalmazási cselekmény után. Csak egy fiú válaszolt úgy, hogy örömet érez, ha társát szenvedni látja, és 2,7%-ban fordul elő, hogy a zaklató megkönnyebbülést érez. A zaklatók közül 20%-os előfordulással büntudat kíséri a bántalmazást, és valószínűleg van valamilyen szintű visszatartó ereje az iskolai szankcióknak, hiszen 13,6%-uk fél tettei következményétől.

6. táblázat. A bántalmazás lokalizációja

A bántalmazás helyszíne	Az áldozat szemszögéből			A zaklató szemszögéből		
	Fiú	Lány	Érintettség eloszlása (%)	Fiú	Lány	Érintettség eloszlása (%)
Az iskolában a folyosón	11	6	15,5	3	4	6,4
WC-ben	1	0	0,9	0	0	0
Udvaron	10	7	15,5	4	2	5,5
Osztályteremben órán	6	6	10,9	1	0	0,9
Osztályteremben szünetben	12	11	20,9	8	4	10,9
Iskolán kívül az utcán	6	6	10,9	3	2	4,5

7. táblázat. A zaklató érzései a bántalmazást követően

A bántalmazást kísérő érzések a zaklató részéről	Érintettség (fő)		Érintettség eloszlása (%)
	Fiú	Lány	
Megkönnyebbülést érzek	2	1	2,7
Örömet érzek, mert látom, hogy szenved	1	0	0,9
Jó érzés, hogy félnek tőlem	0	0	0
Bűntudatom van	13	9	20,0
Nincs bűntudatom	6	1	6,4
Még agresszívbabnak érzem magam	2	1	2,7
Félek a következményektől	12	3	13,6

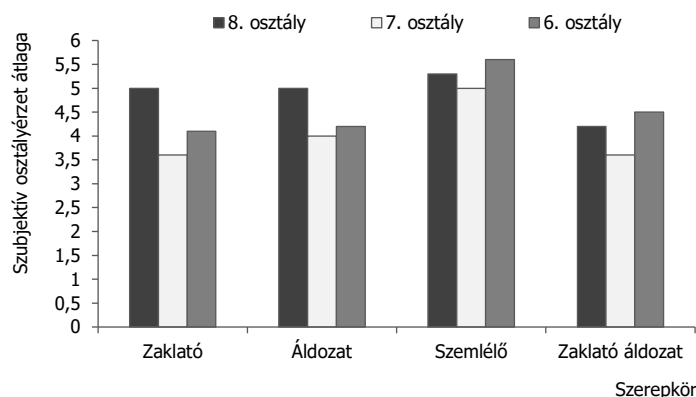
Szubjektív osztálylégkörérzet

Az Osztálylégkör kérdőív kiértékelésekor az egyenként kapott eredmények átlagai szolgálták az összehasonlítás alapjául. Azt vizsgáltuk, hogy az egyes zaklatási szerepkörben érintett diákok hogyan ítélik meg osztályuk légkörét.

A 3. ábra a szubjektív osztálylégkörérzetet szemlélteti az egyes szerepkörben lévő diákok véleménye alapján. A legkomfortosabban a 8. osztályos diákok érzik magukat, függetlenül attól, hogy milyen szerepben vannak. Talán azért alakult így, mert az életkor előrehaladtával jobban függetleníteni tudják önmagukat a zaklatási eseményekben való részvételtől, továbbá közel az iskola elhagyásának ideje is. A mintában – az osztályfokozattól függetlenül – a szemlélők érzik legkomfortosabbnak magukat, őket érintik talán legkevésbé rosszul a körülöttük zajló konfliktusok. A zaklatók közül a 7. osztályosok érzete volt a legrosszabb, ez az áldozati és a zaklató áldozati attitűd esetén is megfigyelhető. A legrosszabbul a zaklató áldozatok érzik magukat a 7. és 8. osztályban. Spearman-féle

Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztályléggör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében

korrelációval néztük meg, hogy változik-e az osztályléggör érzete a kor előrehaladtával. Az eredmények alapján nincs összefüggés a kor és az osztályklíma megítélése között [$r(110)=0,112$, $p<0,245$]. A vizsgált mintában a zaklató áldozat szerepben lévő gyerekek osztályklíma megítélése a legdiszharmonikusabb, míg a szemlélők érzik legkomfortosabbnak.

3. ábra

A szubjektív osztályléggör érzet az egyes zaklatási szerepkörök szerint

Összegzés, következtetések

Kutatásunk célja az volt, hogy feltárjuk, két általános iskolában előfordul-e iskolai zaklatás. Ezt olyan célkérdőívvel vizsgáltuk (Kérdőív az iskolai zaklatás-erőszak jelenségének feltárására, Figula, n. d.), amely sok ponton rámutat a zaklatás meglétére, a kiváltó okokra, a bántalmazás elkövetésének módjára és lokalizációjára. Arra, hogy milyen szubjektív érzések mentén ítélik meg a diákok az osztályuk léggörét, az Osztályléggör (Dalbert & Stöber, 2002/2007) kérdőívet alkalmaztuk. Az eredmények alátámasztották azt a feltevezésünket, hogy azonosítható az iskolai zaklatás, a kérdőívek több pontja szolgáltat információt diák-diák bántalmazásról. Jelen vizsgálat alátámasztotta a nemek szerinti szerepviselkedés megoszlását is, a fiúk nagyobb arányban vesznek részt agresszív cselekedetekben, míg a lányok az áldozati és a szemlélői szerepben érintettek. Az áldozatok és a zaklatók is leggyakrabban a verbális agresszió meglétéről számoltak be.

Buda, Kőszeghy és Szirmai (2008) kutatási eredményei alapján a verbális és a szociális zaklatás inkább a lányokra jellemző, jelen kutatás adatai ezt nem igazolták, a zaklatói minta teljes egészére kiterjedően előfordul verbális zaklatás. A bántalmazás okaként a zaklatók azt érzik, hogy az áldozatok pusztán jelenlétükkel is idegesítik őket, ez tűnik legsúlyosabb bántalmazási indoknak. A zaklatás leggyakrabban a szünetben és a folyosón történik. Figula (n. d.) eredményei szintén a szünetben elkövetett bántalmazást hozták

ki elsődleges lokalizációs pontként az iskolán kívüli helyszín mellett, amit Nagy, Körmendi és Pataky (2012) vizsgálati eredményei is alátámasztanak. A hatékony intervenciónak erre az eredményre kellene építeni, és a szünetekben megerősíteni a pedagógusi felügyeletet mind a folyosókon, mint az osztálytermekben. A zaklató diákoknál fellépő érzések közül a büntudat és a félelem a tettei következményeitől a legnagyobb arányú. Ezen utóbbi adatokra érdemes támaszkodni az intervenció és prevenció programoknak, tehát a bántalmazók viselkedésrepertoárjának bővítésével és kommunikációjuk fejlesztésével, az iskolai büntetésrendszer célirányosabb, hatékonyabb alkalmazásával tanácsos produktív problémakezelésbe kezdeni.

Az eredmények alapján a zaklató áldozatok osztályklíma megítélése diszharmonikus, míg a szemlélők érzik magukat legkomfortosabban. Nem igazolták az adatok második hipotézisünket. Azt feltételeztük, hogy az áldozatok negatívabbnak ítélik meg az osztályléggkört, és a zaklató gyerekek érzik magukat a legjobban. Talán a Nagy, Körmendi és Pataky (2012) kutatásában használt Kovács (2006) által szerkesztett ötdimenziós, osztályléggkört mérő skála árnyaltabb és szemléletesebb képet adhatott volna a gyerekek érzéseinek megítéléséről. Vizsgálatukban a zaklatók és a szemlélők hasonlóan barátságosabbnak ítélték meg az osztályléggkört, míg az áldozatok érezték magukat a legrosszabbul.

Mivel minden iskolában más-más arányban fordulnak elő zaklatási szerepekben lévő diákok, így különböző lehet az osztály dinamikája is. Az adatok rámutattak arra, hogy melyek azok a tényezők, amelyek determinálják a viktimizációt, illetve melyek azok a helyszínek, amelyek közvetlenül a zaklatás színteréül szolgálnak. A zaklatásban való érintettséget sok szempont befolyásolja, azonban az iskolának nincs eszköze arra, hogy minden tényezőt megváltoztasson, így ami rendelkezésére áll, abban kell hatékonyan fellépnie. Nem kideríthető az, hogy az osztályléggkört azért érzik rosszabbul egyes diákok, mert zaklatási események szereplői, vagy már eleve egy meglévő negatívabb klíma az, ami kiváltja a diszkomfort érzetet és ezzel együtt indikálja a zaklatási folyamatok beindulását.

Vizsgálatunk korlátjaként említhetjük a minta alacsony elemszámát. Mindemellett szeretnénk hangsúlyozni, hogy előzetes vizsgálatunk ezen elemszám mellett is azonosította a zaklatás meglétét a vizsgált osztályokban. Vizsgálatunk jelen elemszám mellett is megerősíti Figula (2004), illetve Nagy, Körmendi és Pataky (2012) vizsgálati eredményeit. A szélesebb körű következtetések levonása érdekében a jövőben tervezzük a minta elemszámának növelését, további iskolák és osztályok bevonását, valamint az általunk használt kérdőív mellett további kérdőívek alkalmazását, például az Iskolai Erőszak Kérdőívet (Figula et al., 2008) és az Olweus (1992) Áldozat/Zaklató kérdőívet.

Az önbevallásos kérdőív hátránya, hogy sok esetben torzítanak az adatok, jelen esetben a gyerekek félelmei vagy a túlzott megfelelési vágyuk miatt ez előfordulhat. Az egyik kérdőív reflexiójából kiderült, hogy szükséges lett volna a gyerekek érzéseit is feltárni a bántalmazással kapcsolatban. Későbbi kutatásban érdemes lenne azt is megvizsgálni, hogy a fiú és lány áldozatok fiúktól vagy lányoktól szenvedik-e el a bántalmazást. Mivel a zaklatás következményei súlyosak minden szereplő számára, így fontos, hogy a pedagógusok, iskolapszichológusok pontosan ismerjék a zaklatás folyamatát, a benne résztvevők attitűdjeit, és olyan konfliktuskezelő stratégiák álljanak rendelkezésükre, amelyek alapján az osztályban a harmonikus és közösségformáló léggkör visszaállítható (Buda & Péntek, 2010).

Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztálylégkör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében

Irodalom

- Aszmann, A. (Ed.). (2003). *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása*. Az Egészségügyi Világszervezet nemzetközi kutatásának keretében végzett magyar vizsgálat. „Nemzeti jelentés” 2002. OGYEI, 2003.
- Brockenbrough, K. K., Cornell, D. G., & Loper, A. B. (2002). Aggressive attitudes among victims of violence at school. *Education and Treatment of Children, 25*, 273–287.
- Buda, M., & Péntek, E. (2010). Csak játszottunk...! Az iskolai zaklatás és következményei. *Embertárs, 8*(3), 1–13.
- Buda, M. (2008). Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. *Fordulópont, 3*, 11–25.
- Buda, M. (2009). Közérzet és zaklatás az iskolában. *Iskolakultúra, 19*(5–6), 3–15.
- Buda, M., Kószeghy, A., & Szirmai, E. (2008). Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio, 8*(3), 373–386.
- Chapell, M. S., Hasselman, S. L., Kitchin, T., Lomon, S. N., MacIver, K. W., & Sarullo, P. L. (2006). Bullying in elementary school, high school, and college. *Adolescence, 164*, 633–648.
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences, 24*, 123–130.
doi: [10.1016/s0191-8869\(97\)00145-1](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(97)00145-1)
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). *Relational aggression, gender and social-psychological adjustment*. *Child Development, 3*, 710–722. doi: [10.2307/1131945](https://doi.org/10.2307/1131945)
- Dalbert, C., & Stöber, J. (2007). Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket? (Sz. Jámori, Trans.). Szeged: SZEK, JGYF Kiadó. (Original work published 2002)
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review, 3*(32), 365–383.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (Eds.). (2004). *Bullying in American school. Social-ecological perspective of prevention and intervention*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Figula, E. (2004). Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle, 54*(7–8), 223–228.
- Figula, E. (n. d.). Az iskolai erőszak-zaklatás jelenségének feltárása, a tanulók érintettségének, szerepviselkedésének elemzése egy vizsgálat tükrében. Retrieved from <http://www.nyf.hu/fakultas/pszicho/publikaciok/figula.doc>
- Figula, E., Margitics, F., & Pauwlik, Zs. (2010). *Családi szocializáció és iskolai erőszak*. Nyíregyháza: Élmény '94. Bt.
- Figula, E., Margitics, F., Barcsa, L., Madácsi, M., Pauwlik, Zs., & Rozgonyi, T. (2008). *Iskolai erőszak kérdőív felhasználói kézikönyv*. Nyíregyháza: Krúdy Könyvkiadó.
- Galloway, D. (1994). Bullying: The importance of a whole school approach. *Therapeutic Care & Education, 1*, 19–26.
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2009). Association with psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics, 3*, 1059–1065. doi: [10.1542/peds.2008-1215](https://doi.org/10.1542/peds.2008-1215)
- Jármí, É., Péter-Szarka, Sz., & Fehérpataky, B. (2015). A KiVa-program hazai adaptálásának lehetőségei. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. Retrieved from <http://www.kivaprogram.net/hu/kapcsol%C3%B3d%C3%B3-kutat%C3%A1sok-%C3%A9s-tanul%C3%A1nyok>
- MC Cudden, L. (2001). Bullying – A teenager's perspective. *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 6*, 609–611. doi: [1177/1359104501006004018](https://doi.org/1177/1359104501006004018)
- Nagy, I., Körmendi, A., & Pataky, N. (2012). A zaklatás és az osztálylégkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia, 112*(3), 129–148.

- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285(16), 2094–2100. doi: [10.1001/jama.285.16.2094](https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094)
- Nickerson, A. B., Mele, D., & Princiotta, D. (2008). Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsider in bullying interactions. *Journal of School Psychology*, 46, 687–703. doi: [10.1016/j.jsp.2008.06.002](https://doi.org/10.1016/j.jsp.2008.06.002)
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. Washington: Hemisphere (Wiley).
- Olweus, D. (1992). Bullying among schoolchildren: Intervention and prevention. In R. D. V. Peters, R. J. McMahon, & V. L. Quinsey (Eds.), *Aggression and violence throughout the life span* (pp. 100–125). Newbury Park: Sage Publications.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171–1190. doi: [10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x)
- Olweus, D. (1999). Iskolai zaklatás. *Educatio*, 4, 717–739.
- Ranschburg, J. (2011). Az áldozat. *Tanítás-tanulás*, 7–8, 5.
- Rose, I. (2010). *Az iskolai erőszak*. Budapest: Oriolda és társai.
- Stephenson, P., & Smith, D. (1989). Bullying in the junior school. In D. A. Tattum (Ed.), *Bullying in schools*. (pp. 45–57). Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Szabó, K. (2000). A tanítási klíma mérése. *Új Pedagógiai Szemle*, 3, 61–70.
- Toblin, R. L., Schwartz, D., Gorman, A. H., & Abou-ezzeddine, T. (2005). Social-cognitive and behavioral attributes of aggressive victims of bullying. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 3, 329–346. doi: [10.1016/j.appdev.2005.02.004](https://doi.org/10.1016/j.appdev.2005.02.004)
- Varhama, L. M., & Björkqvist, K. (2005). Relation between school bullying during adolescence and subsequent long-term unemployment in adulthood in a Finnish sample. *Psychological Reports*, 96, 269–272. doi: [10.2466/pr0.96.2.269-272](https://doi.org/10.2466/pr0.96.2.269-272)

Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztálylégkör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében

ABSTRACT

THE DYNAMICS OF SCHOOL BULLYING: THE RELATIONSHIP BETWEEN CLASSROOM ATMOSPHERE AND SCHOOL BULLYING IN PRIMARY SCHOOL

Renáta Berta & Edina Dombi

This research aimed to explore the phenomenon of school bullying among primary school students. We aimed to show how their roles in bullying situations determine their well-being and how bullying affects the classroom atmosphere. The participants in this self-report study were sixth-, seventh- and eighth-grade students, who completed two questionnaires: the school bullying (Figula, n.d.) and class atmosphere (Dalbert & Stöber, 2002/2007) scales. A total of 110 students ($N_{girl} = 52$; $N_{boy} = 58$) were involved in the study from two different primary schools: 44 sixth-graders, 38 seventh-graders and 28 eighth-graders. Their mean age was 13 years ($SD_{age} = 13.01$; 0.96). Our results show that the number of boys among abusers is higher and that girls are more likely to be victims or bystanders. With regard to class atmosphere, victims feel the least comfortable in class, while bystanders feel the most comfortable. There is a changing dynamic in each class on the basis of different roles students play in bullying situations; it would therefore be very important for teachers to be familiar with the characteristics of these roles and the consequences of bullying.

Magyar Pedagógia, 117(3). 257–274. (2017)
DOI: 10.17670/MPed.2017.3.257

Levelezési cím/ Address for correspondence: Berta Renáta és Dombi Edina, Szegedi Tudományegyetem Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Tanszék. H-6725, Szeged, 10 Hattyas street